

5. Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия. – Самара: Издательский Дом «БАХРАМ-М», 2000. – 656 С.
6. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание/Александр Георгиевич Спиркин. – М.: Политиздат, 1972. – 303с.
7. Россохин А.В. Рефлексия и внутренний диалог в изменённых состояниях сознания: Интерсознание в психоанализе./Андрей Владимирович Россохин — М.: «Когито-Центр», 2010. — 304 с.
8. Узнадзе Д.Н. Психологические исследования./Дмитрий Николаевич Узнадзе – М.: Наука, 1966.
9. Энциклопедия глубинной психологии. Т. III. Последователи Фрейда/Пер. с нем. – М., «Когито-Центр», МГМ, 2002. – 410 с.
10. Яценко Т.С. До проблеми пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки// Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. - № 33 (57). – С.15-27.
11. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: Навч. посіб./Тамара Семенівна Яценко – К.: Вища шк., 2004. – 679 с., іл.

Резюме. Матеріал статті розкриває принципи, засоби та специфіку управління групою АСПН в контексті активізації рефлексії та рефлексивного мислення учасників навчання. **Ключові слова:** глибинна психокорекція, метод АСПН, рефлексивне мислення, рефлексія, об'єктні відношення, орієнтовна основа діяльності, принципи АСПН, управління, інтерпретація.

Резюме. Материал статьи раскрывает принципы, инструменты и специфику управления группой АСПО в контексте активации рефлексии и рефлексивного мышления участников обучения. **Ключевые слова:** глубинная психокоррекция, метод АСПО, рефлексивное мышление, рефлексия, объектные отношения, ориентированная основа деятельности, принципы АСПО, управление, интерпретация.

© 2012

В. П. Кутішенко (м. Київ)

ДО ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПСИХОТЕРАПЕВТА

Постановка проблеми. Духовна сфера завжди була об'єктом уваги людини. Представники мистецтва, релігійних організацій розробляли різні аспекти духовної розвитку особистості. Разом з тим, наука тривалий період часу відділяла від себе духовність, як щось ірраціональне і суб'єктивне, а, отже, недоступне серйозному вивченню. Зокрема, психологія була в основному зорієнтована на нормалізацію душевного стану людини і міжособистісних відносин. На сьогоднішній день, як відзначає протоієрей Вадим (Леонов) є багато концепцій про різні аспекти психіки і суб'єктності людини, наявна значна кількість методик, які вирішують локальні завдання міжособистісних відносин і дають безліч різних описів психічних процесів, але не дають головного – цілісного бачення людини і можливостей для її повноцінного реального зростання [7]. Оскільки більшість життєвих проблем мають духовне коріння, то повноцінне відновлення людини можливе при розумінні психологом духовного змісту цих проблем. Водночас, звернути увагу на духовний вимір кожної особистості, яка приходиться до психолога, побачити і усвідомити її глибину і велич та допомогти їй як людині, а не як клієнту, може тільки такий спеціаліст, який сам перебуває в постійному процесі духовного зростання. До проблеми духовного виміру особистості зверталися ряд науковців, таких як М. Архангородський, А. Бадхен, С. Белорусов, В. Каган та інші. Однак, проблема духовного розвитку самого психотерапевта сьогоднішній день не достатньо вивчена. Саме аналіз проблеми духовного розвитку психотерапевта та особливостей впливу його світогляду, особистісних характеристик на тих, хто звертається до нього за професійною допомогою є **метою** нашої статті.

Результати теоретичного аналізу підходів до обраної нами теми. Як свідчить аналіз літератури, тільки з появою достатнього досвіду в області екзистенціальної, трансперсональної, гуманістичної психології, з накопиченням за останні роки досвіду роботи зі зміненими формами свідомості у пацієнтів, що пережили клінічну смерть, коли стало ясно, що лише за допомогою старих наукових бачень не можна задовільно вирішити ряд проблем, посилювся інтерес до духовного виміру. З початку 90-х років навіть серед традиційних психологічних шкіл зростає усвідомлення того, що духовний вимір людського досвіду є повноправною сферою дослідження та вивчення в рамках психологічної науки [3].

Як вже було сказано, нас особливо турбує проблема духовного виміру діяльності самого психотерапевта і особливості його духовного розвитку. Для аналізу цієї проблеми нам необхідно зупинитися на визначенні самого поняття духовний вимір людського досвіду.

М. Г. Архангородський визначає духовний вимір як такий аспект людського досвіду, через який людина усвідомлює, що пов'язана з цілісним творінням та бере участь у ньому, за допомогою якого вона вступає у взаємозв'язок і взаємозалежність з усіма іншими організмами у Всесвіті. У той же час, в цій спільності ми

парадоксальним чином стверджуємо свою неповторну індивідуальність. Останнє особливо важливо, тому що, фактично, ми відкриваємо духовний вимір у собі саме через зіткнення зі своїми особистими переживаннями, через віру і істинність в цілісному процесі і кожному конкретному моменті. Духовний досвід належить кожній людині незалежно від того, до якої конфесії вона належить, і чи є вона взагалі віруючою. На сьогоднішній день основними параметрами психології духовного виміру є вище «Я», його взаємозв'язок з Вищим розумом (Богом), психіка, особистість, тіло, смерть, любов, процес, сьогоднішня, спільнота, природа, планета. У психології духовного виміру вище «Я» розглядається як організуючий принцип життєвого часу окремої людини. Принцип, який знає, за яким напрямком повинне піти конкретне життя, щоб досягти самореалізації і зрілості, та може керувати цим життям відповідно до свого знання. Отже, вище «Я» знаходиться в динамічних стосунках з іншими вимірами людського досвіду – фізичним, емоційним, інтелектуальним. У своїй глибинній суті людина є цим вищим «Я». Це і є її справжня ідентичність. Разом з тим особистість часто блукає по життю, шукає свій істинний шлях і лише поступово розуміє що є справжньою суттю її природи. Відповідно до такого підходу, людина розглядається не як продукт жорстко зумовлений вихованням і культурою, а як істота, здатна постійно розвиватися через внутрішній процес. Тільки за допомогою уваги до цього процесу вище «Я» може реалізуватися в часі і просторі [2].

Емі Мінделл вважає, що у практичній діяльності психотерапевта є необмежені можливості для зосередженості на цьому внутрішньому процесі, а відповідно, на реалізації вищого «Я» в конкретних життєвих ситуаціях. Психотерапевт, який розглядає свою діяльність як духовне завдання, сприйме і піде за течією почуттів, що виникають у його роботі. Ці почуття будуть прийняті як частина природи, яка вимагає пізнання та усвідомлення. Якщо він свідомо розкриє свої почуття, то дозволить своїм глибинним переконанням міцно влаштуватися в повсякденній практиці. У міру того як він усвідомлює ці почуття, він проявляє свої духовні переконання і цінності в реальному житті. Отже, психотерапія стає духовним завданням. Однак такі почуття і духовні якості психотерапевта та нові методологічні основи його роботи, з яких ці якості можуть вирости, часто тільки передбачаються в роботі сучасних психотерапевтів [6].

Очевидно, потребують певного уточнення окремі принципи психотерапевтичної роботи. Зокрема, неможливо запрограмувати себе на володіння особливими почуттями, такими, як співчуття чи щирість. Так, Емі Мінделл погоджується з думкою Джефрі Месон про те, що бажання терапевта бути безумовно уважним до свого клієнта, не означає, що терапевт буде щоразу відчувати цю прихильність. Безумовно, що на успішність психотерапевтичного процесу впливатимуть наявні особистісні характеристики психотерапевта, його духовні цінності і переконання [6].

Ще однією важливою особливістю роботи психотерапевта є те, що він у своїй практичній роботі не може дотримуватися принципу ненав'язування клієнтові свого світогляду і цінностей. Адже кожен практичний психолог, психотерапевт вибирає для своєї роботи технології, прийоми і методи певної психотерапевтичної школи. Як стверджує Л. Ф. Шеховцова будь-яка психотерапевтична школа базується на тому чи іншому світогляді, системі цінностей. Тілесно-орієнтована терапія, гештальт-терапія та трансперсональна сягають у східну філософію, язичництво, окультизм. Біхевіоральна, когнітивно-раціональна терапії – розвиваються на базі позитивізму і атеїзму, позитивна психотерапія – на базі бахаїзму. Зокрема, науковець, проаналізувавши світоглядні переконання основоположників різних психотерапевтичних шкіл, вважає, що психоаналіз – це спосіб інтерпретації психічного, заснований на світогляді Фрейда, який виховувався в іудейській традиції і був знайомий із символічною мовою тлумачення Каббали, сміливо переносить мову символізму в свою клінічну практику для інтерпретації сфери несвідомого і пише своє відоме "Тлумачення сновидінь". Л. Ф. Шеховцова повністю погоджується з думкою А. Маслоу, що психоаналіз – це лікування психопатології, який не підтримує духовного життя в напрямі, в якому може розвиватися людське буття. К.Юнг у листах до З.Фрейда висловив побажання трансформувати психоаналіз в свого роду релігійний рух, який міг би звільнити європейську культуру від християнства, а людська свідомість "підняти" на більш високий рівень древнегерманського язичництва [8].

У будь-якому випадку пацієнт виявляється залежним не тільки від психотерапевта, але також і від його світогляду. С. А. Белорусов повністю погоджується з думкою про те, що чим більше відрізняються цінності пацієнта від цінностей терапевта, тим більша вірсгідність того, пацієнту буде встановлений більш важкий діагноз [4].

Отже, побажання більш чіткого визначення власних позицій, ціннісних і смислових орієнтирів життя повинно відноситися не тільки до клієнта, а й до психотерапевта. Психотерапевту необхідно розібратися, насамперед, у власних переконаннях, встановити їхню відповідність світоглядним основам здійснюваної психотерапії. Це побажання вже може бути сформульоване як вимога. Адже у професійній діяльності дуже важливо, щоб кожен психотерапевт добре усвідомлював свої смисли, «кути зору» на світ, свою систему цінностей і контролював вплив свого світогляду на хід психотерапевтичного процесу [8].

У контексті духовного розвитку самого психотерапевта особливо актуальною постає вирішення питання більш глибокого вивчення ним певних духовних традицій. Як відомо, психолог працює в сфері душі, тоді коли

духовні традиції за визначенням є проявами Вищого. Вони існували століттями або тисячоліттями, поширюючись своїми послідовниками в турботі про їх збереження.

Ряд науковців вбачають релігійне значення психотерапії в тому, що вона є шляхом від життєвої єреси неврозу до життя духовного. Завдання психотерапії – відновлення ієрархії цінностей за допомогою яких людина відкривається назустріч абсолютним цінностям. Саме тому єдиним психотерапевтичним методом допомоги повинна стати орієнтація до Абсолюту [4, 7, 8].

Тут дуже важливо психотерапевту усвідомити спільні моменти психотерапії та духовних традицій, щоб залучитися до багатого досвіду. Зокрема, на думку А. Бадхена, і психотерапія, і багаті духовні традиції виходять з таких загальних поглядів: людина представляється розділеною в самій собі, фрагментованою; особливе значення надається самопізнанню; відкриття себе розглядається як болючий процес, свого роду "гіркі ліки", що призводять до зцілення і зростання; у людині вивчаються приховані ресурси, які не можуть відкритися без самопізнання та інтеграції; в нещасті, стражданні і хворобах вбачають прояви можливостей для духовного зростання особистості; деякі прийоми і принципи психотерапії запозичує з духовних практик; відбувається проникнення термінів духовних дисциплін у психотерапію: "присутність", "медитація", "дух", "душа", "душевна рана", "просвітлення" та інші. Для нас особливо важливий той факт, що застосування як духовних практик, так і методів психотерапії вимагає, щоб людина перебувала в особистому регулярному контакті з учителем, наставником, гуру, психотерапевтом, провідником або лідером, який раніше сам пройшов через подібний досвід, сам побачив, зрозумів і прийняв якісь аспекти себе самого, пішов від власної фрагментованості, ілюзій, порушеного сприйняття. Наприклад, доброта і співчуття стоять першими в ряду якостей, якими повинен володіти буддистський наставник [3]. Чи не вказує це на шлях духовного розвитку психотерапевта?

Для визначення напрямку розвитку психотерапевта має, також, важливе значення усвідомлення ним істотних відмінностей між психотерапією та духовними традиціями, таких як: всі духовні традиції побудовані на ідеї порядку, ієрархії, в якій людина займає певне, відведене їй низьке положення і служить цілям структури, а психотерапія сфокусована на особистості, вона прагне посилити Его, вона завжди індивідуальна, одинична. В психотерапії особистість ставить питання "Хто Я?" З точки зору буддизму така міцна прихильність до "Я" є проявом невігластва щодо того, хто ми є насправді, і джерелом тенденції, що викликає страждання, так звані "п'ять kleshas": ненависть, жадібність, заздрість, гордість і нещастя. У християнстві, "питання" Хто я?" також має зовсім інший зміст. Варто звернути увагу ще на таку істотну відмінність, співчуття є важливою характеристикою багатьох духовних традицій. У духовних традиціях, де не надається значення поділу "щастя" і "нещастя" "з'являється практика співчуття, а психотерапія, метою якої є досягнення пацієнтом "щастя", створює лише техніки [3]. Це вказує на важливість наявності у психотерапевта певного рівня внутрішніх характеристик вищого порядку. Адже про справді хорошого психотерапевта клієнти часто говорять як про співчутливого або співпереживаючого. Щоб звільнити клієнта психотерапевт повинен бути сам звільнений і мати певний рівень духовного розвитку.

Представники гуманістичної психології вважають, що для того, щоб привести до позитивних змін і росту індивідуума, достатньо наявності таких якостей особистості психотерапевта як: співчуття, турбота, щирість, конгруентність, безумовна підтримка, а також недирективність [6]. Психотерапевт, який дбає про свій професійний розвиток мусить усвідомлювати, що без власного духовного зростання такий розвиток не відбудеться.

Разом з тим надзвичайно важливо усвідомити відмінності духовної практики та психотерапії. На думку В. Лебедько духовна практика це не психотерапія, не оздоровча система, не цілительство і не "Холістична тусовка", не релігія, не філософія. Це внутрішня робота – спосіб жити в устремлінні до Істини, до Змісту, устремлінні, що виходить із налаштування свідомості, з Абстракції і до Абстракції. Насправді, справжня духовна практика завжди вислизає від спостереження з боку. Для духовної практики необхідний певний рівень, певний "накал" життя. Професіонал в духовній практиці – той, хто все своє життя "поставив на карту". Для подвижника – все віддано Богу, і немає в його житті нічого, що могло б скласти альтернативу. Разом з тим духовна практика – не втеча від життя, а, скоріше навпаки, істотне її ускладнення. Ніщо не залишається стійким і незмінним у подібній практиці. По відношенню до непосвяченої людини, у психолога, напевно, саме невігідне, складне становище для реального просування до духовної практики. Адже, часто вступає в дію "професійний механізм захисту" – "мені все ясно". НЛПісту ясно, що практикуючий вводить себе в змінений стан свідомості і відпрацьовує цей ресурс; гештальтист бачить зняття механізмів захисту, якусь інтеграцію частин особистості; терапевт гуманістичного спрямування повністю погоджується, що він теж займається цілісністю, усвідомленням, прийняттям; аналітик відзначить зростання активності "Я", попутно роздумуючи про відносини Майстра й Учня з точки зору своєї теорії. Саме тому важливо, щоб у фахівців-психологів вишло розуміння, що психотерапія і духовна практика – абсолютно різні професії: і той, хто практикує, і психотерапевт роблять різні справи, жодна з них не краща і не гірше іншої, кожна потрібна на своєму місці. Для людини, спрямованої до Істини, психотерапія буде тупиковим напрямком, в той час як для того, хто насправді хоче вирішити якісь проблеми або розвинути особистісно,

духовна практика "абсолютно неактуальна". Автор підтримує думку президента Об'єднання капеланів і лікарів психіатричних лікарень, який вважає, що лікар-психотерапевт не повинен бути сурогатом духівника, але його завдання – направити пацієнта до священника, звільнивши його від того, що блокує або ускладнює його сповідь. Психолог може допомогти прояснити, сприяти усвідомленню пацієнтом своєї істинної провини, відновивши тим самим його справжню свободу. Психотерапія є відносно новою дисципліною. Вона має своїм корінням ту чи іншу психологічну теорію і має основною метою вирішення проблем, в той час, коли духовна практика первинно має відношення до Бога, вкорінена в стародавню християнську традицію, має таємничу природу і зорієнтована на духовне зростання. Істинна взаємодія між духовною практикою і психотерапією може початися тільки з розуміння цього факту. Перш ніж інтегрувати, необхідно чітко розділити і визначити, що є що. Справжня взаємодія духовної практики і психотерапії може бути через можливість принципової зміни якості життя психотерапевта, яке і є, на думку В. Лебедько вирішальним чинником у його роботі [1].

Для розуміння важливості якості життя психотерапевта варто згадати своїх вчителів, друзів, наставників, які вплинули на наше життя. Швидше за все це був їхній погляд на життя, який пронизував їх справи і відносини з людьми, дорога їхнього життя, чуттєві якості, відображені в їх глибоких віруваннях, духовних цінностях і переконаннях. Саме це послужили для нас справжнім джерелом натхнення. Техніка важлива, але в кожній роботі є ще душа і почуття. Автор погоджується з думкою, що на успіх психотерапії впливають рівень підготовки та соціальний статус психотерапевта, однак більш важливішими можуть виявитися особистісні якості психотерапевта і його відносини з пацієнтом [6].

Щодо особливостей цих відносин, М. М. Бахтін ввів поняття "вищої інстанції зворотнього розуміння", яке допомагає розкриттю авторського задуму у процесі міжособистісного спілкування. У кожному висловлюванні той, що говорить постає як особистість з певними етнічними, національними, культурними характеристиками та орієнтирами. Таким чином, досягнення мети діалогу, а саме, досягнення повного взаєморозуміння і злагоди, вимагає виконання не тільки мовних умов, а й розуміння психологічних особливостей міжособистісної взаємодії. Важливою умовою ефективної діалогічної взаємодії, правильного сприйняття і розуміння є налаштованість на світ співрозмовника, близькість світосприйняття мовця і слухача. М. М. Бахтін називав це явище апперцептивним фоном сприйняття мови. Кожна людина в такому діалозі має право вільно говорити і зупинити свої висловлювання у будь-яку хвилину. Ефективність діалогу передбачає рівноправне висловлювання і, найголовніше, не досягнення консенсусу, а загальне розуміння [5].

Емі Мінделлповністю погоджується з думкою Сіднея Блоха, який вважає, що кожен терапевт розвиває свій особливий стиль роботи, який може бути лише частково пов'язане з його професійною школою, або зовсім не мати цього взаємозв'язку. Стиль залежить від того, як ставиться терапевт до життя, які почуття він до нього відчуває, і як виражає їх на практиці. Іншими словами, "метод" роботи терапевта явно або неявно виявляє його глибинні уявлення про життя, про соціальні та політичні питання, про розвиток особистості і взаємовідносини зі світом, про природу терапії. І тут важко не погодитися з думкою, що більшість зрілих психотерапевтів скоріше є художниками, ніж техніками, вони несуть в собі величезне різноманіття почуттів і навичок, що допомагає їхнім клієнтам розкрити свої латентні можливості назустріч такій варіативності [6].

Світогляд психотерапевта і його відносини дають чітке уявлення про те, як він взаємодіє з людьми. Його вірування, переконання і почуття стають тим ґрунтом, з якого виростають всі прийоми і техніки. Саме тому для психологів необхідна початкова антропологічна модель. Така модель завжди існує і багато в чому зумовлює напрямок розвитку психології. Православна антропологія є новою координатною системою для психології, у просторі якої відкривається духовний зміст вже встановлених наукових фактів і теорій, з'являється можливість для інших інтерпретацій відомих явищ, з виходом на конкретну реальну допомогу людині. Адже, саме в такий ситуації допомогти людині, психотерапевт зможе усвідомити всю її глибину, велич і гідність.

Здійснений теоретичний аналіз дозволяє зробити такі **висновки**:

Для психотерапевта, який розглядає свою діяльність як духовне завдання, необхідне чітке усвідомлення власної антропологічної моделі. Адже, виконуючи таке завдання, ціль психотерапевта полягатиме у відновленні ієрархії цінностей людини, яка звернулася до нього за допомогою, через які вона відкриється назустріч абсолютним цінностям.

Культура завжди має національний характер, відбиваючи традиції, побут і релігію народу. З позицій врахування національних особливостей більшості людей, які звертаються за допомогою, православна антропологія є новою координатною системою для розвитку психотерапії у нашій країні, адже саме вона допоможе психотерапевту намітити орієнтири своєї роботи з людьми, враховуючи специфіку їх глибинних духовних потреб.

Перш ніж інтегруватись духовній практиці і психотерапії необхідно чітко усвідомити їхні відмінності. Справжнє взаємодія духовної практики і психотерапії може здійснюватися через можливість принципової зміни якості життя самого психотерапевта. Зокрема, у практичній діяльності психотерапевта є необмежені можливості для зосередженості на внутрішньому процесі власного духовного розвитку, а відповідно, на реалізації вищого

«Я» в конкретних життєвих ситуаціях. Отже, психотерапія стане духовним завданням лише тоді, коли сам психотерапевт буде приділяти пильну увагу власним особистісним характеристикам, духовним цінностям і переконанням, адже вони обов'язково будуть проявлятися в його повсякденній практиці.

Очевидно, потребують подальшого уточнення окремі принципи психотерапевтичної роботи.

Література:

1. Агеев В. Осознание. Мастерство. Психотерапия? / В. Агеев, В. Лебедев. – СПб., 1997. – 130 с.
2. Архангородский М. Г. К вопросу о применении духовно ориентированной психотерапии в лечении пограничных нервно-психических расстройств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.evarafova.com/doc>.
3. Бадхен А. Новая психология и духовное измерение / А. Бадхен, В. Каган // Психотерапевтические тетради. / Под ред.: В. Кагана. – СПб.: Институт гармония. 1995. – Вып. 3 – 120 с.
4. Белорусов С. А. Психология духовности, веры и религии / С. А. Белорусов // Журнал практического психолога. – М., 1998. – № 6. – с. 2-43.
5. Курилович М. А. Повышение эффективности диалога в межличностном взаимодействии на основе интегративного подхода / М. А. Курилович // Журнал "Вестник интегративной психологии". – Ярославль, Москва, 2006. – № 6. – 316 с.
6. Минделл Эми. Духовное умение. Психотерапия как духовная практика / Пер. с англ. И. и Л. Романенко. / Эми Минделл. — М.: Независимая фирма "Класс", 1997. — 160 с.
7. Развитие психологического образования в духовных учебных заведениях Учебного комитета РПЦ: материалы семинара преподавателей Духовных школ Русской Православной Церкви, 01 ноября 2010 г. / Московская православная духовная академия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mpda.ru>.
8. Шеховцова Л. Ф. Влияние мировоззренческих установок на содержание деятельности и творчества основателей психотерапевтических школ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.donor.org.ua>.

Резюме. У статті висвітлено окремі аспекти проблеми духовного розвитку психотерапевта та особливостей впливу його світогляду, особистісних характеристик на тих, хто звертається до нього за професійною допомогою. **Ключові слова:** духовний розвиток, духовний вимір особистості, світогляд, духовна практика, духовні традиції, психотерапія, антропологічна модель.

Резюме. В статье освещены отдельные аспекты проблемы духовного развития психотерапевта и особенностей влияния его мировоззрения, личностных характеристик на тех, кто обращается к нему за профессиональной помощью. **Ключевые слова:** духовное развитие, духовное измерение личности, мировоззрение, духовная практика, духовные традиции, психотерапия, антропологическая модель.

© 2012

А.Е.Мелоян (м. Слав'янськ)
О.В.Дубинец (м. Нижний Новгород)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ - ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. У відповідності з Концепцією модернізації української освіти основними цілями професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, здібного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання.

Актуальність дослідження професійної компетентності спеціалістів сфери „людина-людина” в сучасних соціально-економічних умовах обумовлена розвитком ролі психологічних факторів в процесі професійної підготовки. Для підвищення якості професійної підготовки необхідне формування цілісності і системності суб'єкта професійної діяльності у відповідності з вимогами професії. У зв'язку з цим, актуальною є проблема професійної компетентності майбутніх психологів, їх психологічних знань, вмінь аналізувати проблемні ситуації, які виникають, вмінь взаємодіяти з людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз теоретичних досліджень професійної компетентності показав, що існують різні підходи щодо даного питання.

Компетентність розглядалась в рамках соціально – психологічного підходу Ю. М. Ємельяновим, Л. А. Петровською, Ю. М. Жуковим, В. Г. Лоос, Г. А. Ковальовим, Н. В. Гришиною, А. А. Кидрон, Ю.Ф. Майсурадзе, Л. І.